

Business and commercial terms and their features

Dilnoza NASRIYEVA ¹
Malohat JURAYEVA ²

Bukhara State University

ARTICLE INFO

Article history:

Received February 2021

Received in revised form

20 February 2021

Accepted 15 March 2021

Available online

15 April 2021

ABSTRACT

Mankind has emerged as an integral part of society. In ancient times, economic processes began to play an important role as the individual, then the seed, and gradually the state and society grew. Therefore, development is unimaginable without the economy. The study of economics is not only the focus of economic organizations, institutions and movements, but also of linguists and translators. This article discusses economic terms and their specific features.

2181-1415/© 2021 in Science LLC.

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Keywords:

terminology,
lexicology,
cartel,
clearing,
trade,
small business,
allocation,
economics.

Biznes va tijorat terminlari va ularning o'ziga xos xususiyatlari

ANNOTATSIYA

Kalit so'zlar:
terminologiya,
leksikologiya,
kartel,
kliring,
tovar oboroti,
mayda mulkchilik,
mablag' ajratish,
iqtisod.

Insoniyat paydo bo'libdiki, iqtisodiyot jamiyatning ajralmas bo'lagi bo'lib kelgan. Eng qadimgi davrlarda shaxsning, so'ng urug'ning, asta-sekin davlat va jamiyatning o'sib borishi bilan iqtisodiy jarayonlar ham muhim rol o'ynay boshlaydi. Shu bois, taraqqiyotni iqtisodsiz tasavvur etib bo'lmaydi. Iqtisodiyotni o'rganish iqtisodiy tashkilotlar, institut va harakatlar bilan bir qatorda tilshunos, tarjimonlar diqqatidan ham chetda qolmaydi. Mazkur maqolada iqtisodiy terminlar va ularning o'ziga xos xususiyatlari haqida fikr-mulohazalar keltirildi.

¹ Master's student, Bukhara State University. E-mail: nasriyevadilnoza@mail.ru.

² DSc, Bukhara State University, Bukhara, Uzbekistan.

Деловые и коммерческие термины и их особенности

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

терминология,
лексикология,
картель,
клиринг,
торговля,
мелкая собственность,
выделение средств,
экономика.

После появления человечества экономика стала неотъемлемой частью общества. В древнейшие времена с постепенным ростом личности, затем рода, государства и общества важную роль начинали играть и экономические процессы. Поэтому без экономики невозможно представить развитие. Изучение экономики находится в центре внимания не только экономических организаций, институтов и движений, но также лингвистов и переводчиков. В статье рассматриваются экономические термины и их особенности.

Tabiat va jamiyatdagi har bir hodisa o'zining kelib chiqishi va rivojlanish tarixiga egadir. Shu boisdan muayyan tadqiqotda ma'lum bir voqeа-hodisa o'rganilar ekan, u o'sha voqeа-hodisaning tarixini, uning kelib chiqishini o'rganishdan boshlanadi. Binobarin, mazkur maqolada ham uning asosini tashkil etuvchi iqtisodiyotga oid terminologiyasini tahlil qilishga kirishilar ekan, avvalo uning shakllanish tarixiga nazar tashlab o'tish zarurati tug'iladi. Xalqning turmushiga, ishlab chiqarish faoliyati, usuli atrof-muhit bilan munosabatiga qarab qadimdanoq xilma-xil lug'aviy qatlamlar tarkib topa boshlagan. Terminologlar, umuman, leksikologiya bilan shug'ullanuvchi olimlarning tadqiqotlaridan ma'lum bo'ladiki, insonturmush, kundalik faoliyati, bilan bevosita bog'liq bunday til birliklari va qadimiyligidan tashqari o'zining barqarorligi, turli lisoniy o'zgarishlarga moyil emasligi bilan ajralib turadi. Ishlab chiqarish qurollari, uy-ro'zg'or buyumlari, qarindoshurug'chilik nomlari, tabiat hodisalarini ifodalovchi leksemalar shular jumlasidandir.

Ta'kidlash joizki, terminlar masalasi bilan shug'ullangan deyarli barcha olimlar mazkur tushunchaning ta'rifini berishga urinib ko'rishgan. Ularning barchasigina emas, ayrimlarini, ham namuna tariqasida keltirib o'tish ko'plab sahifani egallagan bo'lardi. Shuning uchun ularni jamuljam etgan holda "termin" tushunchasiga quyidagicha ta'rif berish mumkin: termin kasbiy ma'no bildiruvchi, kasbiy tushunchani ifodalovchi va shakllantiruvchi ayrim obyektlar va ular o'rtasidagi aloqalarni muayyan kasblar nuqtai nazaridan bilish hamda o'zlashtirish jarayonida ishlatiladigan so'z yoxud birikmadir. Haqiqatdan ham shunday. Chunki har bir sohaning, tarmoqning termini borki, u o'sha soha, tarmoq doirasida qo'llanadi, aniqroq qilib aytganda, kasb-hunar egasining nutqini shakllantiradi, o'zaro nutqiy muomala uchun shart-sharoit yaratadi. Bu o'rinda shuni qayd etish lozimki, muayyan kasb-hunar yoxud mutaxassislikka ega bo'lgan kishilar ko'pincha u yoki bu sohaning o'ziga xos maxsus terminlari bilan ish ko'radi. Masalan, biznesmen va tijoratchilarning yozma yoki og'zaki nutqida kartel, kliring, tovaroboroti, maydamulkchilik, mablag' ajratish, renta kabi tor doiradagina qo'llaniladigan terminlar ishlatilishi tabiiy bir holdir.

O'z-o'zidan ayonki, bu xildagi terminlar biznes va iqtisodiyotdan uzoqroq biror kasb egasining nutqida ishlatilmaydi. Shu bilan birga, iqtisodiyot sohasining qator terminlari ham borki, ular muayyan til egalarining deyarli barchasi nutqida bab-baravar ishlatilaveradi: bozor, mol, savdo, savdo-sotiq, pul, xaridor, bozorchi, olib-sotar, chayqovchi kabilar shular jumlasidandir.

Biznes va tijoratga oid terminlarni yuqoridagi qatlamlar qatoriga kiritmaslikning iloji yo‘q, chunki inson insonligini tanib, birinchi navbatda “iqtisod” tushunchasiga duch kelgan. Aniqroq qilib aytganda, turmushning ertasini o‘ylagan har bir kishi birinchi galda nimanidir topishni va uni g‘amlashni, undan qay yo‘sin bilan foydalanishni, uni tejab-tergashni o‘ylagan va shu asosda ish yuritgan.

Quyida biznes va tijoratga oid keng ishlatiladigan bir nechta terminlarni keltiramiz. Ularning ba’zilari o‘zbekcha so‘zlar bo‘lsa, ba’zilari esa boshqa tillardan bevosita kirib kelib tilimizda qo’llanilmoqda.

ARALASH MULK – buturli shakldagi mulklarning o‘zaro qo’shib, ishslashda o‘zlashtirilishi asosida tashkil topadi. Uning yaqqol ko‘rinishi aksionerlik jamiyatlardir.

AUDIT – 1) yillik moliya hisobotini tekshiruvchi va tasdiqlovchi ixtisoslashgan tashkilot (tashkil etish A.). 2) aksionerlik jamiyatining tafti hay’ati (ichki A.)

AUDITOR – revizor-taftish o‘tkazuvchi, idoraning, tashkilotning, aksionerlik jamiyatining muomala-xo‘jalik tekshiruvi, taftish o‘tkazuvchi shaxs.

AUKSION – (lat.auction) – “kimoshdi” savdosi, ochiq savdo qilish. Bu savdo xizmati mahsulotni eng yuqori narxga ko’targan xaridor sotib oladi.

AHOLI DAROMADLARI – aholining ma’lumot vaqtini kamaytirish pul va natura sharoitida olingan daromadlari miqdoridan iborat. AD ga ish xaqi, tadbirkor daromadi, pensiya, nafaqa, stipendiya, kapitaldan olinadigan foya, puldan olingan foiz, devidend, renta, ko‘chmas mulk, qishloq xo‘jalik mahsulotini, hunarmandchilik buyumlarini sotish va har xil xizmatlar ko’rsatmasidan olingan daromadlardir.

BALANS – xalq xo‘jaligida va umuman xo‘jalik, savdo ishlarida bir-yashash uchun bo‘lgan sohalarning o‘zaro tartibga solmog‘i. Bir narsa korxona yoki tashkilotda aniq bir muddat oralig‘idagi kirim bilan chiqimni, davolash daromad bilan buromadni bir-xil taqqoslab chiqilgan yakuniy.

BANK – yuridik va jismoniy shaxslarning vaqtiga qarab pul mablag‘larini bir davolash yig‘uvchi va uzlusiz aylanib turushini ta’minlovchi, korxonalarga va umuman pulga tekshirishga kredit, suda qilingan, tomonlar ishslash to’lovi va boshqa hisob-kitob ishlarida vositachilik qilib turuvchi, oltin vachet el valyutasi bilan bog‘liq operatsiyalarini bajaruvchi kredit-moliya muassasi. B. pul qo‘yuvchilarga ma’lumot foizini to’lash, qarz olganlardan davomiy foiz stavkasini undiradi va ana shu foizlar bo‘yicha farq qiladigan bank foydasi mavjud.

BANK KAFILLIGI – bankning o‘z mijoziga kafolati. Bank o‘z mablag‘i hisobidan mijozning xizmatida muddatda to‘lanmagan majburiyatları bo‘yicha hisob-kitob qilish kafilligini oladi. Kafil banki mijozining bunak, avansini qaytarish, savdo-sotiq shartnomasini tuzish va shunga o‘xshash shartlarni bajarishi mumkin.

Kishilar ongida “iqtisod” “iqtisodiyot” kabi tushunchalar shakllana boshlagan, bularning barchasi hozirgi kunda fan sifatida tarkib topgan “iqtisodiyot”ning dastlabki kurtaklari edi. Bu fan va amaliyotning shunday kurtaklari shakllana boshlagan ekan, demak ularni ifodalovchi til birliklari ham paydo bo‘la boshlagan. To‘g‘ri, ma’lum vaqtgacha “ekonomika” (grekcha “xo‘jalikni boshqarish”) ma’nosini ifodalovchi so‘zidan hosil bo‘lgan, hozirda esa arabcha iqtisodiyot deb atalayotgan amaliyot va maxsus fan qadimda o‘zbek tilida qanday so‘z bilan yuritilganligi haqida tegishli yozma manbalarning yo‘qligi tufayli, bir narsa deya olmaymiz. Biroq hozirda mavjud bo‘lgan ayrim manbalar asosida iqtisodiyotga oid qator terminlar qo’llab kelinganligini dalillarga suyanib isbotlab berish mumkin. Asta-sekin iqtisodiyotda ham yangidan-yangi qonuniyatlar kashf etila

boshladi, iqtisodiyotni o'rgana boshlashga yo'l ochildi, pirovardida, hozirgi davrda hayotimizning, borlig'imizning asosini tashkil etgan tom ma'nodagi iqtisodiyot ro'yobga chiqdi. Bunday ekstralisoniy omillar iqtisodiyotning o'ziga xos terminologik tizimining qaror topishiga sabab bo'ldi. Demak, iqtisodiyot terminologiyasi hozirgi holatiga yetib kelgunga qadar bir necha bosqichlarni bosib o'tdi. Iqtisodiy terminologiya borasidagi dastlabki ish J. Dosmuxamedovning «Общая характеристика терминов полит-экономии основные способы их образования в современном узбекской языке» (1974) va qozoq tilshunosi M.R. Nasirovaning «Социально-экономическая терминология в современном казахском языке» (1969) nomzodlik ishlaridir. H. Dadaboyev «XI–XIV asrlar turkey tillar yozma yodgorliklaridagi ijtimoiy-siyosiy va sotsial iqtisodiy terminologiya» mavzusida doktorlik dissertatsiyasini himoya qildi. O'zbek tilidagi, binobarin, turkey tillardagi ijtimoiy-siyosiy va sotsial-iqtisodiy terminologiyani o'rganishga bag'ishlangan bu ishda turkey tillarning shakllanishida o'zining muhim rolini o'ynagan, ko'rsatilgan sohalar terminlarining paydo bo'lish va tilde qo'llanish muammolari atroficha o'rganilgan. Ishning asosiy qismida O'rta Osiyo (hozirgi Markaziy Osiyo) hududidagi turkey xalqlar tillaridagi yurt, ulus, baliq ("shahar" ma'nosida), yasaq ("huquq, qonun" ma'nosida), ordu, qazi, og'riliq, jaza, yug'rush ("vazir" ma'nosida) kabi yuzlab ijtimoiy-siyosiy terminlar ishlataliganligi, Mahmud Qoshg'ariyning "Devonu lug'otit turk", Yusuf Bolasog'uniyning "Qutadug'u bilig", Ahmad Yugnakiyning "Hibat ul-haqoyiq", Zamaxshariyning "Muqaddimat al-adab", Sayfi Saroiyning "Guliston bi-t-turkiy", Qutbning "Xisrav va Shirin", Rabg'uziyning "Qissasi Rabg'uziy" kabi asarlaridan olingan misollar bilan isbotlab berilgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Husanov N. Mirahmedova Z. Iqtisodiy atamalar va ish yuritish. – T.: 2005. – B. 106.
2. Akobirov S. Til va terminologiya. – T.: 1968.
3. Bektemirov X., E. Begmatov. Mustaqillik davri atamalari. – T.: 2002.
4. Tursunov U. O'zbek terminologiyasi masalalari. – Toshkent, 1933.
5. Toymuhammedov I. Bank ishi – Toshkent, 2005.
6. Salimova N. Iqtisodiyotga oid matnlar tarjimasining o'ziga xosliklari. T.: 2015.
7. Tog'ayev S. Bank ishi uslubiy qo'llanma. – Samarqand, 2016.
8. Barotov Z. Iqtisodiy matinlarda neologiznlarning tarjima qilinishi. S.: 2013.
9. Jalolov J, Fattaxov A, Axmedov I. Biznes marketing. T.: 2007.
10. Anikina A. Iqtisodiy atamalar lug'ati inglizcha-ruscha. T.: 1993.